

SÚ LOMY AJ PRE TURISTOV?

Ivan Mesarčík, Roman Hangáč
sekcia geológie a prírodných zdrojov MŽP SR

V súčasnosti, keď sa čoraz väčší dôraz v spoločnosti prikladá návratu k tradičným hodnotám, prírode, domácim produktom či novým možnostiam domácej turistiky, sa termín **geoparka geoturistika** začína objavovať v povedomí verejnosti v súvislosti s podporou regionálneho a mestného rozvoja, či komplexných služieb cestovného ruchu. Významné geologické a prírodné fenomény, historické ale aj nedávno opustené lomy, banské, technické či historické pamiatky môžu byť základom pre náučný chodník, múzeum či skansen v prírode a tvoriť tak zárodok budúceho geoparku.

Geopark ako produkt cestovného ruchu má za úlohu reprezentovať územie vedeckej dôležitosti nielen z aspektu geologického, ale aj z hľadiska jeho montanistickej, historickej, archeologickej, ekologickej, alebo kultúrnej osobitosti európskeho významu. Jeho fungovanie musí byť v súlade so stratégiou trvalo udržateľného rozvoja a okrem potenciálu pre vedecký výskum, zameraný na geovedy a environmentálnu oblasť vrátane vzdelávania, môže byť významným hnacím prvkom pre miestny ekonomický rozvoj smerujúci k novým ekonomickým aktivitám regiónu.

História problematiky geoparkov na medzinárodnom poli siaha do deväťdesiatych rokov minulého storočia, keď väčšinu iniciatív v tejto oblasti spustila organizácia UNESCO. V roku 1991 bola prijatá Medzinárodná deklarácia práv pamäti-hodnosti Zeme (*International Declaration of the Rights of the Memories of the Earth*), ku ktorej sa prihlásili: Medzinárodná únia geologických vied (*International Union of Geological Sciences*), Medzinárodný program geovied (*International Geoscience Programme*), ProGeo, Malvern Group, UNESCO - divizia vied o Zemi a Rada Európy. Neskôr, na zasadnutí výkonného výboru UNESCO dňa 15. apríla 1999, bola schválená iniciatíva podpory národných geoparkov prostredníctvom Svetovej siete geoparkov so zachovaním a rozvojom vybraných oblastí s významnými geologickými vlastnosťami s cieľom zlepšenia vedeckého poznania, miestneho ekonomického rozvoja, rešpektovania kultúrneho dedičstva, vzdelávania, propagácie cestovného ruchu a prehlbovania spolupráce v oblasti geologického dedičstva. V júni roku 2000 bola prostredníctvom partnerstva štyroch geoparkov vo Francúzsku, Grécku, Nemecku a Španielsku vytvorená Európska sieť geoparkov (EGN) a dňa 20. apríla 2001 došlo k podpisu zmluvy medzi UNESCO a EGN. Vo februári 2004 sa po rozhodnutí medzinárodného výboru odborníkov pre geologické dedičstvo zišlo v ústredí UNESCO v Paríži 17 členov EGN a zástupcovia 8 čínskych geoparkov, aby spoločne vytvorili Globálnu sieť geoparkov (GGN). V súčasnosti je v EGN zapojených 59 geoparkov z 21 krajín a v GGN 111 geoparkov z 32 krajín.

Prvá iniciatíva budovania geoparkov na Slovensku vznikla koncom minulého storočia v oblasti Banskej Štiavnice, kde sa v národných podmienkach začal formovať prvý geopark; ďalšie aktivity budovania geoparkov boli neskôr započaté v okolí Banskej Bystrice a nakoniec v okolí Fiľakova, pro-stredníctvom ktorého má Slovensko v súčasnosti zastúpenie v GGN ako cezhraničný Geopark Novohrad - Nórgrád.

Novým koncepcným a komplexným rámcom pre problematiku geoparkov v SR je materiál „*Aktualizácia Koncepcie geoparkov SR*“, ktorý bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 15 dňa 7. januára 2015. Hlavným podnetom pre vypracovanie materiálu bolo uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 608 zo dňa 31. októbra 2012, ktoré bolo vydané k správe o realizácii prvej Koncepcie geoparkov SR z roku 2008 a v ktorom bolo uložené ministru životného prostredia vypracovať aktualizáciu Koncepcie geoparkov SR.

Dôvodmi aktualizovania pôvodnej Koncepcie geoparkov SR bola potreba prekategorizovania geoparkov, určenie jednoznačných kritérií pre používanie termínu geopark, integrácia existujúcich geoparkov do Siete geoparkov Slovenskej republiky podľa vzoru ostatných európskych krajín, vytvorenie medzirezortnej komisie manažmentu Siete geoparkov Slovenskej republiky s cieľom koordinácie, podpory rozvoja a spolupráce geoparkov pri zohľadnení pokynov organizácie UNESCO, ako aj návrh aktuálneho modelu financovania, budovania a prevádzkovania geoparkov.

Koncepcia menuje východiskové dokumenty, v ktorých sa deklaruje podpora cestovného ruchu, ktorý je perspektívnym odvetvím pre tvorbu pracovných príležitostí (*Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012 - 2016*) a ktorý patrí medzi hlavné faktory rozvoja a disparity regiónov z dôvodu vysokého kultúrno-historického a prírodného potenciálu Slovenska, významných destinácií cestovného ruchu a vhodných podmienok pre rozvoj agroturizmu (*Aktualizácia národnej stratégie regionálneho rozvoja SR*). V dokumente „*Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020*“ boli medzi hlavné druhy cestovného ruchu vzhľadom na geografickú rôznorodosť a bohatstvo Slovenska zaradené aj geoparky, ktoré môžu byť prostredníctvom špecifického cestovného ruchu a geoturistiky významným aspektom pre miestny ekonomický rozvoj. Konštituovanie geoparkov a ich siete má za cieľ využiť prírodné dedičstvo ako výchovný a vzdelávací prostriedok v geologických a environmentálnych vedných odboroch pre najširšie vrstvy spoločnosti, prispieť k zabezpečeniu trvalo udržateľného rozvoja príslušného územia a jeho blízkeho okolia a zabezpečiť príslušný stupeň ochrany a zachovanie náplne geoparku pre budúce generácie.

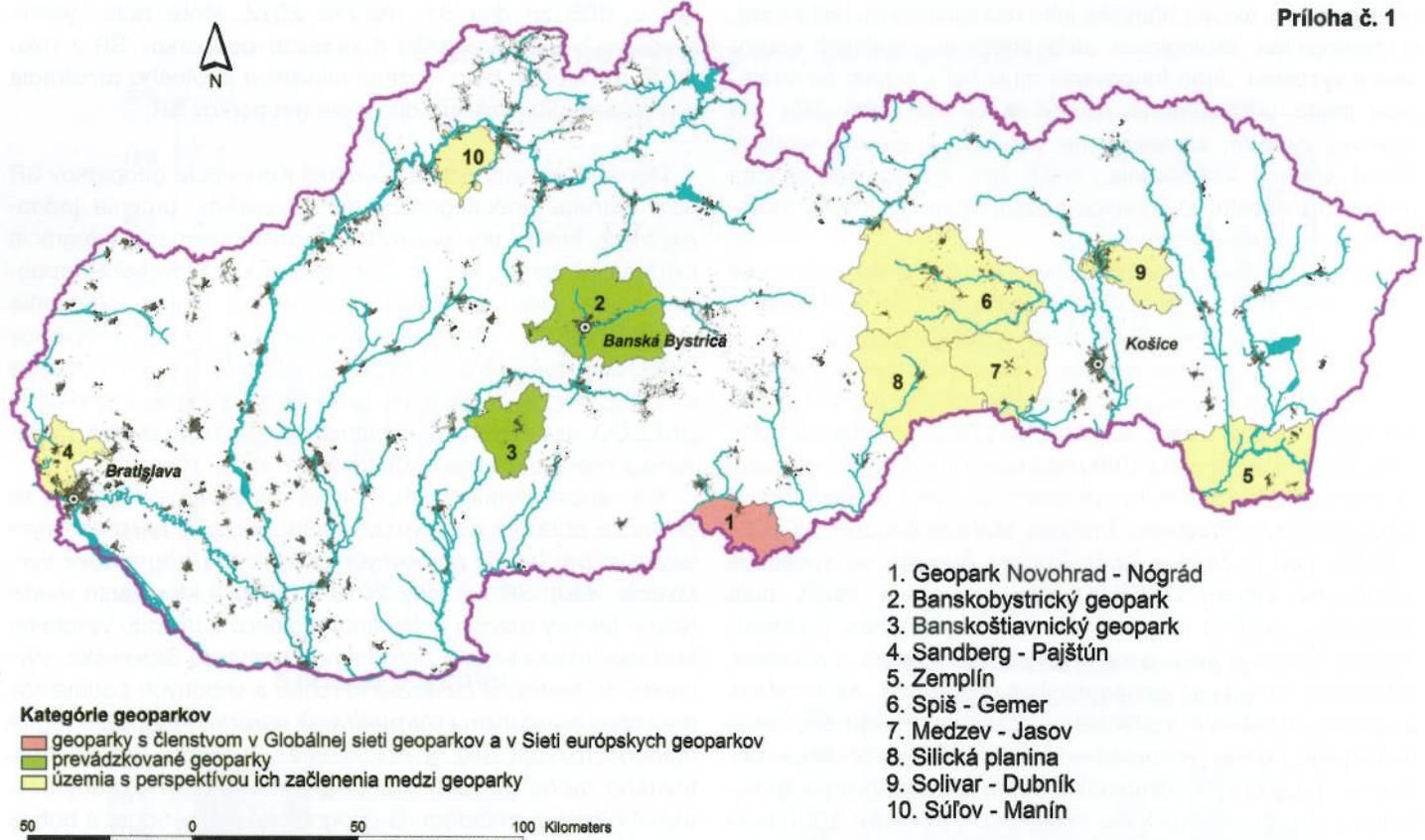
Koncepcia sa tiež zaobera komplexnou analýzou súčasného stavu a problémov pri prevádzkovaní a budovaní geoparkov, definuje ich poslanie, ciele, analyzuje silné a slabé stránky, príležitosti a ohrozenia geoparkov, stanovuje jasné kritériá pre začlenenie územia medzi geoparky, popisuje proces ziskania členstva v „Sieti geoparkov Slovenskej republiky“, používania názvu „Geopark Slovenskej republiky“ ako aj proces ziskania členstva v EGN a GGN.

Ak sa pozrieme bližšie na podmienky budovania geoparku, podľa koncepcie sa ním môže stať iba dostatočne veľké územie s presne definovanými hranicami, ktoré sú totožné s hranicami základných územných jednotiek ako prvok správnej štruktúry viazané na osídlenie. Z hľadiska manažmentu je podmienkou fungovania geoparku vytvorenie efektívneho systému riadenia a implementácie vlastnej stratégie rozvoja. Pritomnosť významných geologických fenoménov, odkryvov, lomov, náučných chodníkov, banských ciest, či samotných technických a kultúrnych pamiatok je podmienkou, ale samo osebe nestačí k tomu, aby sa územie stalo geoparkom. Tam, kde je to vhodné, musia byť geologické a všetky ostatné hodnoty územia

geoparku navzájom prepojené a riadené subjektom, ktorý je schopný presadzovať politiku ochrany, propagácie a trvalo udržateľného rozvoja, účinne spolupracovať so štátou, miestnou a regionálnou samosprávou, občanmi, podnikateľskou sférou, pripadne aj so zahraničnými partnermi. Týmto subjektom môže byť právnická osoba, občianske združenie, združenie právnických osôb, mimovládna organizácia, územná samospráva, nadácia, múzeum alebo iná inštitúcia pozostávajúca z kvalifikovaného a odborne spôsobilého personálu, ktorá by mala mať udržateľnú finančnú podporu a záujem profitovať z cestovného ruchu, či uchádzať sa o grantovú podporu.

Z hľadiska súčasného stavu riešenia problematiky, potrieb praxe a návrhov pre ďalšie budovanie geoparkov rozlišuje koncepcia 3 základné kategórie geoparkov:

1. geoparky s členstvom v GGN a v EGN,
2. prevádzkované geoparky,
3. niektoré územia s perspektívou ich začlenenia medzi geoparky.

Toto rozčlenenie oproti pôvodnej kategorizácii (kategória A - prevádzkované geoparky, kategória B - budované geoparky a kategória C - navrhované geoparky) odráža posun v budovaní geoparkov, ich aktuálny stav a mení filozofiu používania štatútu geoparku a jeho názvu. Kedže územie, ktoré má mať štatút geoparku, musí splňať určité kritériá po dobu najmenej dvoch rokov, sú ako geoparky nazývané iba územia

v prvej a v druhej kategórii. Tretia kategória zahŕňa ideové návrhy niektorých území so všeobecne známym potenciálom a s možnou perspektívou začlenenia medzi geoparky. Tieto územia majú základ v pôvodnej kategórii C (navrhované geoparky), pričom prešli revíziou obsahovej náplne, rozlohy a názvu vzhľadom na nové poznatky a v záujme rozšírenia portfólia fenoménov hodných pozornosti. Tieto územia však nie sú

záväzné ani rozlohou, ani obsahovou náplňou, ani budúcou realizáciou; sú iba akousi ponukou pre miestne iniciatívy.

Takýmto spôsobom fungujú aj tri prevádzkované geoparky na Slovensku. Banskoštiavnický geopark prevádzkuje záujmové združenie právnických osôb pre rozvoj Banskej Štiavnice a okolia - Región Sitno, Banskobystrický geopark sa buduje a prevádzkuje aktívnu spoluprácu regionálnej a miestnej samosprávy, odborných inštitúcií na území okresu Banská Bystrica a zástupcov súkromného sektora, ktorých zastrehuje Občianske združenie Banskobystrický geomontánný park. Gestorom prevádzkovania geoparku Novohrad - Nógrád je združenie právnických osôb Geopark Novohrad - Nógrád. Tieto združenia vypracúvajú projekty, realizujú ich a vykonávajú všetky potrebné aktivity, na ktoré ziskajú finančné prostriedky. Na budovanie a prevádzkovanie geoparku môže mať záujem aj viaceri subjektov súčasne, je však potrebné ich pre účel fungovania geoparku formálne zlúčiť do konzorcia či združenia, alebo sa dohodnúť, kto bude ako líder vykonávať destinačný manažment a ako bude vyžerať spolupráca s ostatnými subjektmi.

Nemožno však zabúdať ani na druhú stranu mince, ktorou je finančná udržateľnosť projektov geoparkov, alebo iných zariadení cestovného ruchu. Z domáčich rozpočtových zdrojov môže byť budovanie a prevádzkovanie geoparkov financované prostredníctvom prostriedkov z rozpočtových kapitol pre príspevkové organizácie ministerstiev v ich zriaďovacej pôsobnosti pre podporu obnovy kultúrnych pamiatok, rozvoja vidieka či propagácie a prezentácie atraktív a aktivít cestovného ruchu. Ďalším zdrojom môžu byť dotácie z prostriedkov Environmentálneho fondu na podporu budovania environmentálnej infraštruktúry obcí a environmentálnej výchovy, vzdelávania a propagácie, pripadne rozpočet vyšších územných celkov a obcí. Do aktivít súvisiacich s cestovným ruchom na územiah geoparkov by bolo vhodné a potrebné zapojiť aj miestne príslušné krajské a oblastné organizácie cestovného ruchu, ktoré môžu poberať štátne dotácie.

Prostriedky z operačných programov Európskej únie na obdobie 2014 - 2020 (Program rozvoja vidieka, Operačný program Kvalita životného prostredia, Integrovaný regionálny operačný program, Programy cezhraničnej spolupráce SK-AT, SK-CZ, HU-SK, PL-SK) budú môcť byť významným ekonomickým nástrojom aj pre podporu budovania alebo prevádzkovania geoparkov v tomto programovacom období, napr. formou podpory miestneho rozvoja vo vidieckych oblastiach prostredníctvom opatrenia LEADER, alebo efektívnym zabezpečením chodu miestnych akčných skupín a propagáciou a implementáciou stratégií miestneho rozvoja vedeného komunitou.

Jedným z opatrení na zabezpečenie realizácie koncepcie bolo vytváranie podmienok na podporu aktivít pri budovaní a prevádzkovaní geoparkov efektívnym čerpaním disponibilných prostriedkov zo zdrojov jednotlivých rezortov, domáčich programov a z operačných programov na obdobie 2014 - 2020, ako aj podpora trvalej udržateľnosti geoparkov ich

využívaním v rámci rozvoja cestovného ruchu v súčinnosti s organizáciami cestovného ruchu a ostatnými subjektmi cestovného ruchu.

V súčasnosti sa vytvára Medzirezortná komisia manažmentu siete geoparkov ako poradný orgán ministra životného prostredia s cieľom koordinácie, podpory rozvoja a spolupráce geoparkov pri zohľadnení pokynov a kritérií organizácie UNESCO s cieľom vstupu do GGN. V komisií budú zástupcovia rezortov životného prostredia, dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja, pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, zahraničných vecí a európskych záležitostí, hospodárstva, kultúry, ako aj zástupcovia občianskych združení, ktoré prevádzkujú geoparky, Združenia miest a obcí Slovenska, Slovenského banského múzea, Slovenskej agentúry životného prostredia, Štátneho geologického ústavu Dionýza Štúra a Ústavu geoturizmu fakulty BERG Technickej univerzity v Košiciach.

Novovytvorená medzirezortná komisia by mala vypracovať akčný plán pre implementáciu opatrení na zabezpečenie reálizácie aktualizovanej koncepcie a v ďalšej svojej činnosti sa bude zaoberať návrhmi území s cieľom stať sa členom Siete geoparkov Slovenskej republiky, bude udeľovať menovací dekrét „Geopark Slovenskej republiky“, prehodnocovať členstvo existujúcich geoparkov v tejto sieti, schvaľovať odporúčania geoparkom týkajúcej sa členstva v EGN a GGN, poskytovať konzultácie pre manažment území k problematike geoparkov, vyvíjať osvetovú a prezentačnú činnosť a aktívne spolupracovať s EGN a GGN.

